

پاسخ کارگاه متن پژوهی درس‌های ۱۰ تا ۱۴

کارگاه متن پژوهی درس ۱۰

قلمرو زبانی

(۱) معادل معنایی واژه‌های زیر را از متن درس بیابید.

زنگ (جرس)   کوچ (رحیل)   واجب گردانیدن (فرض)

(۲) در مصراع زیر «جولان» چه معنایی دارد؟

«زان جا به جولان تا خط لبنان برانیم»   پاسخ: تاخت و تاز کردن - به سرعت رفتن

(۳) نقش واژه‌های مشخص شده را تعیین کنید.

گاه سفر آمد برادر، ره دراز است / پروا مکن، بشتاب، همت چاره‌ساز است
منادا   نهاد   مسند

(۴) سه واژه مهم املائی از متن درس بیابید و معادل معنایی آنها را بنویسید.

خاره: سنگ خارا، سنگ / رحیل: از جایی به جایی دیگر رفتن، کوچ کردن، سفر کردن
قبطیان: ج قبطی، منسوب به قبط، قوم فرعون، سکنه قدیم کشور مصر، ساکنین اولیه دره نیل
هامون: دشت / فرض: واجب گردانیدن / علم: پرچم

قلمرو ادبی

(۱) از متن درس برای هر یک از آرایه‌های ادبی زیر، نمونه‌ای بیابید و بنویسید.

- جناس همسان (تام): پاسخ: جولان / در مصراع ۱: بلندپه‌های جولان (سوریه) - مصراع ۲: تاخت و تاز
جانان من برخیز بر جولان برانیم   زان جا به جولان، تا خط لبنان برانیم
- جناس ناهمسان (ناقص): پاسخ: خار - خاره / باره - خاره / رفت - رفت / تنگ - ننگ / گشت - پشت

(۲) مفهوم کنایه‌های زیر را بنویسید.

برگ سفر بر باره بستن: (آماده‌ی حرکت شدن)

علم بر دوش گرفتن: (فرماندهی سپاه را بر عهده گرفتن، آماده حرکت و مبارزه شدن).

قلمرو فکری

۱) در بیت زیر، منظور شاعر از فرعونیان و قبطیان و موسی (ع) چیست؟
وادی پر از فرعونیان و قبطیان است / موسی جلودار است و نیل اندر میان است
منظور اسرائیلی‌هایی که فلسطین را اشغال کرده‌اند. - حامیان اسرائیل / موسی: امام خمینی

۲) معنی و مفهوم بیت پنجم را به نثر روان بنویسید.
زمان سفر رسیده است. باید حرکت کنیم و خودمان را به وادی ایمن (فلسطین) که جایی مقدس است برسانیم.

۳) آیا می‌توان شعر بانگ جرس را نوعی حماسه دانست؟ چرا؟
خیر حماسه مصنوعی است؛ زیرا همه ویژگی‌های حماسه طبیعی را ندارد؛ ولی زمینه قهرمانی را دارد.

۴) مقصود از مصراع «پا در رکاب راهوار خویش دارند» چیست؟
آماده حرکت و هجوم به سمت هستند.

۵) در مصراع «تخت و نگین از دست اهریمن بگیریم» منظور شاعر از تخت و نگین و اهریمن چیست؟
به ترتیب: سرزمین فلسطین و حکومت آن دیار - اسرائیل

ای کعبه به داغ ماتمت، نیلی پوش
وز تشنگی ات، فرات در جوش و خروش
ای حضرت عباس (ع) که کعبه برای عزای تو سیاه‌پوش شده است. (آرایه حسن تعلیل دارد؛ یعنی شاعر علت سیاه بودن پوشش کعبه را داغدار بودن برای حضرت می‌داند.) و ای کسی که جوشش آب فرات و بی‌تابی کردن‌هایش به خاطر تشنه لب شهید شدن تو است. (آرایه حُسن تعلیل)

جز تو که فرات، رشحه‌ای از یمِ توست
دریا نشنیدم که کشد مَشک به دوش
جز تو که دریای ایثار هستی و فرات فقط قطره‌ای از دریای عظیم وجود توست، تا به حال ندیده‌ام که دریا مشک بر دوش خود داشته باشد. تو از دریا بخشنده‌تری (تشبیه)

کارگاه متن‌پژوهی درس ۱۱

قلمرو زبانی

(۱) معادل معنایی واژه‌های زیر را بنویسید.

منکر آینه باشد چشم کور / دشمن آینه باشد روی زرد (عمادی شهریار)

انکار کننده

ای داور زمانه، ملوک زمانه را / جز بر ارادت تو مسیر و مدار نیست (مسعود سعد سلمان)

گردیدن و دور زدن - مسیر و راه دایره‌ای شکل

(۲) اکنون مانند نمونه، جدول را کامل کنید.

صفت فاعلی	صفت لیاقت	صفت مفعولی
نویسنده	نوشتنی	نوشته
خواننده	خواندنی	خوانده

قلمرو ادبی

(۱) از متن درس، برای هر یک از آرایه‌های ادبی زیر، نمونه‌ای مناسب بیابید و بنویسید.

تشبیه: (گرفته بیرق تابان عشق را بردوش ... عشق همچون بیرق ...) // زخم انکار: اضافه تشبیهی

متناقض‌نما: (مرهم بودن زخم متناقض‌نما است.) به رقصی که بی پا و سر می‌کنند // بزن زخم، این مرهم

عاشق است // خموشند و فریادشان تا خداست

(۲) شعر «یاران عشق» را از نظر قالب و مضمون، با شعر «زاغ و کبک» مقایسه کنید.

قالب شعر «یاران عشق» و شعر «زاغ و کبک» هر دو مثنوی است. شعر زاغ و کبک ادبیات تعلیمی است و درباره

کسی که تقلید نادرست و نابجایی را پیش می‌گیرد؛ اما شعر یاران عشق از نوع ادبی ادبیات انقلاب اسلامی است

و درون‌مایه آن درباره‌ی ایثارگرانی است که جان خود را در راه عشق و میهن خود می‌فشانند.

قلمرو فکری

(۱) در بیت سوم، مقصود از یاران عاشق، چه کسانی است و به کدام ویژگی آنها اشاره شده است؟

شهیدان: با نثار خونشان فریاد آزادی و پیروزی سر دادند، جان فشانی.

(۲) در بیت آخر، بر کدام یک از ارزش‌های انقلاب اسلامی تأکید شده است؟

بیعت با شهیدان و در مسیر آنها بودن

۳) نخست، مفهوم کلی بیت‌های زیر را بنویسید؛ سپس برای هر یک، بیتی متناسب از متن درس بیابید.

الف) ای مرغ سحر، عشق ز پروانه بیاموز / کان سوخته را جان شد و آواز نیامد

پیام: عاشق راستین همیشه خاموش است و ادعا ندارد (تسلیم محض عاشق در برابر معشوق)

بیت هشتم: مگو سوخت جان من از فرط عشق / خموشی است هان، اولین شرط عشق

ب) چه از تیر و چه از تیغ، شما روی نتابید / که در جوشنِ عشقید، که از کرب و بلا بید

پیام: عاشقان راستین از درد و رنج و مرگ نمی‌هراسند. (شجاعت شهدا)

بیت هفتم: بز زخم، این مرهم عاشق است / که بی‌زخم مردن غم عاشق است

از چنبر نفس رسته بودند آنها   بت‌ها همه را شکسته بودند آنها

آنها (شهیدان غواص) از نفس اماره خویش آزاد بودند و هیچ‌گونه تعلقاتی به مادیات نداشتند.

پرواز شدند و پر گشوند به عرش   هرچند که دست بسته بودند آنها

آنقدر خود را از تعلقات آزاد کرده بودند که سبک شدند و به راحتی به سوی پرودگار خویش پر کشیدند هرچند

دست‌هایشان بسته بود ولی روحشان آزاد بود.

کارگاه متن‌پژوهی درس ۱۲

قلمرو زبانی

۱) در متن درس، هر یک از واژه‌های زیر، در چه معنایی به کار رفته است؟

– هنر (ارزش، فضیلت) – محضر (استشهادنامه)

– درای (پُتک) – وسیله‌ای شبیه چکش و بسیار بزرگ که معمولاً برای خرد کردن سنگ به کار می‌رود)
– منزل (کاروانسرا)

۲) در بیت زیر، کلمه‌ی «گر» در چه معنایی به کار رفته است؟

تو شاهی و گر ازدها پیکری
بباید بدین داستان، آوری
به معنی «یا» به کار رفته‌است.

۳) هر یک از واژه‌های زیر، مشمول کدام وضعیّت‌های چهارگانه شده‌اند؟

پذیرش: با همان معنای قدیم به حیات خود ادامه می دهد

سوفار: از فهرست واژگان حذف شده است

رکاب: هم معنای قدیم خود را حفظ کرده و هم معنای جدید گرفته است

شوخ: با از دست دادن معنای پیشین و پذیرفتن معنای جدید، به دوران بعد منتقل شده است.

قلمرو ادبی

۱) برای هر یک از ویژگی‌های شعر حماسی، نمونه‌ای از متن درس انتخاب کنید.

زمینه ملّی: بیامد به درگاه سالار نو
بدیدندش آنجا و برخاست غو (پادشاه جدید ایران)

زمینه قهرمانی: همی بر خروشید و فریاد خواند / جهان را سراسر، سوی داد خواند

۲) بیت پنجم درس را از نظر آرایه‌های ادبی بررسی کنید.

روز و شب: تضاد، کنایه از همیشه / دو لب گشودن: کنایه از سخن گفتن / اغراق: یک شبانه روز صحبت کردن

۳) هر یک از واژه‌های مشخص شده، مجاز از چیست؟

چو کاوه برون شد ز درگاه شاه / بر او انجمن گشت بازارگاه

از آن چرم، کاهنگران پشت پای / بپوشند هنگام زخمِ درای
بازارگاه: مجاز از مردم بازار
چرم مجاز از پیش‌بند چرمی

۴) در بیت زیر، «درفش کاویان»، در کدام مفهوم نمادین به کار رفته است؟
تو یک ساعت، چو افریدون به میدان باش، تا زان پس / به هر جانب که روی آری درفش کاویان بینی (سنایی)
نماد پیروزی و بزرگی ایرانیان است.

قلمرو فکری

۱) معنی و مفهوم بیت بیست و نهم را به نثر روان بنویسید.
کاوه خروشید و فریاد زد و مردم را به حق و عدالت و قیام علیه ضحاک دعوت کرد.

۲) مارانی را که بر دوش ضحاک رویدند، مظهر چه خصلتهایی می توان دانست؟
مار: نمادی اهریمنی است و در این جا نیز بر دوش ضحاک می روید که تجسمی است از خوی اهریمنی و بیداد و منش پلید ضحاک.

۳) انگیزه‌ی فریدون در قیام علیه ضحاک چه بوده است؟
از بین بردن ظلم و ستم و نابودی حکومت ستم‌پیشه‌ی ضحاک و گستراندن عدل و داد جهان

۴) با توجه به متن درس، «پای مردان دیو»، چه کسانی بودند؟ شخصیت آن‌ها را تحلیل کنید.
پایمردان دیو همان دستیاران و دست نشانده‌های ضحاکند. کسانی که از خدا نمی‌هراسند. در برابر ستم خاموش می‌نشینند و به گفته‌های ستمگری چون ضحاک دل سپرده‌اند و کارهای ستمگرانه او را نادیده می‌گیرند.

کارگاه متن‌پژوهی درس ۱۴

قلمرو زبانی

(۱) معادل معنایی واژه‌های زیر را از متن درس بیابید.

اسب: (أَبْرَش) // اجازه: (دستوری- رخصت) // شیر: (غضنفر)

(۲) چهار واژه مهم املایی از متن درس انتخاب کنید و بنویسید.

غضنفر - خصم - دریغ - وصی - خاییدن - غلتیدن - غزا - حرب

(۳) در بیت بیست و یکم گروه‌های اسمی و هسته هر یک را مشخص کنید.

گروه اسمی: روی دشمن ← هسته: روی
گروه اسمی: کارش ← هسته: کار
گروه اسمی: زهر چشم ← هسته: زهر
گروه اسمی: چشم ← هسته: چشم

قلمرو ادبی

(۱) در متن درس، دو نمونه «استعاره» بیابید و مفهوم آن‌ها را بنویسید.

شیر خدا: استعاره از حضرت علی (ع) / اژدها: استعاره از عمرو / ژنده فیل: استعاره از عمرو / غضنفر: استعاره از حضرت علی (ع)

(۲) مفهوم کنایه‌های زیر را بنویسید.

دندان به دندان خاییدن: (اظهار خشم و عصبانیت) - رنگ باختن: (ترسیدن)

(۳) دو نمونه از کاربرد آرایه «اغراق» در متن درس بیابید.

چو آن آهنین کوه آمد به دشت
همه رزمگه کوه فولاد گشت
دم تیغ بر گردنش چون رسید
سر عمرو صد گام از تن پرید

قلمرو فکری

(۱) معنی و مفهوم بیت ششم را به نثر روان بنویسید.

یعنی همه از ترس و خجالت سرها را به پایین انداخته بودند و هیچ کس آرزوی جنگ با عمرو را نکرد.

(۲) پیام ابیات زیر را بنویسید.

چو شیر خدا راند بر خصم، تیغ
به سر کوفت شیطان دو دستِ دریغ

ناامیدی شیطان از پیروزی حضرت علی (ع)

پربید از رخ کفر در هند رنگ   تپیدند بت‌خانه‌ها در فرنگ

شکست و ناامیدی بی‌دینان و از رواج افتادن بت‌پرستی

۳) داستان زیر را که از مثنوی مولوی انتخاب شده است، به لحاظ محتوا با درس مقایسه کنید.

از علی آموز اخلاص عمل	شیر حق را دان منزّه از دغل
در غذا بر پهلوانی دست یافت	زود شمشیری برآورد و شتافت
او خدو انداخت در روی علی	افتخار هر نبی و هر ولی
در زمان انداخت شمشیر آن علی	کرد او اندر غزایش کاهلی
گشت حیران آن مبارز زین عمل	وز نمودن عفو و رحمت بی‌محل
گفت بر من تیغ تیز افراشتی	از چه افکندی مرا بگذاشتی؟
گفت: من تیغ از پی حق می‌زنم	بنده حقم نه مأمور تنم
شیر حقم نیستم شیر هوا	فعل من بر دین من باشد گوا

در شعر حمله‌ی حیدری از حضرت علی (ع) فقط چهره‌ی مبارز و جنگجو و قدرتمندی ارائه شده که در جنگ بسیار شجاع و ماهر است و از کسی نمی‌ترسد؛ اما در مثنوی مولانا علاوه بر بُعد قهرمانی و حماسی علی و شجاعت او، به ایمان، اخلاص، مردانگی، فرو خوردن خشم و عرفان علی (ع) نیز اشاره شده است و این بُعد حضرت علی (ع) پررنگ‌تر از بُعد حماسی و جنگجویی او به تصویر کشیده شده است.

در حمله‌ی حیدری قصد علی (ع) فقط کشتن دشمن است؛ اما در مثنوی کشتن اصل داستان نیست و به فرو خوردن خشم، بنده مطیع خدا بودن و رضایت پروردگار بیشتر توجه شده است.

کارگاه متن‌پژوهی درس ۱۵

قلمرو زبانی

(۱) درباره‌ی کاربرد و معنای فعل «ایستاد» در جمله‌های زیر توضیح دهید.

– گرازان به تگ ایستاد. با ناز شروع به دویدن کرد.

– صیاد در پی ایشان ایستاد. صیاد شروع به تعقیب آنها کرد و در پی آنها دوید.

در عبارت اول «ایستاد» به معنی «شروع کردن» است و در عبارت دوم، به معنی «شروع به پیگیری و دویدن» به کار رفته است.

(۲) چهار واژه مهم املایی از متن درس بیابید و معادل معنایی آنها را بنویسید.

اهمال: سهل‌انگاری // ثِقَّت: اطمینان // مُتَصَيِّد: شکارگاه // مظاهرت: پشتیبانی

(۳) در زبان معیار، حذف شناسه فعل ممکن نیست. در گذشته، گاه، در یک جمله، شناسه به قرینه فعل قبلی حذف می‌شد که نمونه آن در درس در جملات زیر آورده شده است.

* کبوتران فرمان وی بکردند و دام برکنندند و سر خویش گرفت. (گرفتند)

قلمرو ادبی

(۱) تشبیهات را در بیت‌های زیر بیابید و در هر مورد مشبه و مشبه به را مشخص کنید.

درفشان لاله در وی، چون چراغی   ولیک از دود او بر جانش داغی

لاله: مشبه / چراغی: مشبه به   گل لاله در آن باغ همچون چراغی درخشان است.

شقایق بر یکی پای ایستاده

چو بر شاخ زمرّد، جام باده

شقایق: مشبه / جام باده: مشبه به (تشبیه مرکب): ایستادن شقایق بر ساقه‌ی سبز (مشبه) مانند ایستادن جام شراب بر پایه‌ی سبز زنگ است.

(۲) در عبارت زیر، «استعاره» را بیابید.

«چون او را در بند بلا بسته دید، زه آب دیدگان بگشاد و بر رخسار، جوی‌ها براند.»

جوی: استعاره از اشک زیاد

۳) از متن درس، کنایه‌های معادلِ مفاهیم زیر را بیابید.

– انسان با تجربه: گرم و سرد روزگار دیده – ناامید شدن: دل بر کندن

قلمرو فکری

۱) معنی و مفهوم عبارت زیر را به نثر روان بنویسید.

«در وقت فراغِ موافقتِ اولی‌تر، و الاّ طاعِنانِ مجالِ وقیعتِ یابند.»

در هنگام آسایش و راحتی همراهی و با هم بودن شایسته‌تر است و گرنه سرزنش‌کنندگان فرصت بدگویی پیدا می‌کنند.

۲) مفهوم قسمت‌های مشخص شده را بنویسید.

الف) مرا نیز از عهده‌ی لوازم ریاست بیرون باید آمد و مواجب سیادت را به ادا رسانید. ادای وظایف رهبری در قبال حقوق مردم – حق رهبری را باید به انجام رسانم.

ب) مگر تو را به نفسِ خویش حاجت نمی‌باشد و آن را بر خود حقی نمی‌شناسی؟ آیا برای جان خودت ارزشی قائل نیستی؟ (فداکاری و جانفشانی رهبر جامعه به خاطر مردم)

۳) هر یک از بیت‌های زیر، با کدام قسمت درس ارتباط مفهومی دارد؟

مروّت نبینم رهایی ز بند   به تنها و یارانم اندر کمند (سعدی)

و من می‌ترسم که اگر از گشادن عقده‌های من آغاز کنی ملول شوی و بعضی از ایشان در بند بمانند.

دوستان را به گاه سود و زیان   بتوان دید و آزمود توان (سنایی)

در وقت فراغِ موافقتِ اولی‌تر، و الاّ طاعِنانِ مجالِ وقیعتِ یابند.

۴) دو شخصیت زیر را بر مبنای این داستان تمثیلی، تحلیل نمایید و ویژگی‌های شاخص آن‌ها را بنویسید.

زاغ: (نماد انسان تجربه‌اندوز) کسی که بردبار و شکیباست و در پی به دست آوردن تجربه است.

مطوّقه: رهبری که احساس مسئولیت می‌کند و در اندیشه زیردستان خود است و دوستان دانا و کارآزموده دارد.